

és odáig vezető – rövidke, majdnem nyílegyenes – útját.

Spielberg mindössze tizenkét éves, amikor leforgatja első filmjét egy a szüleitől kapott kamerával. Számos rövidfilmet készít ezt követően, s tíz évvel később, 1969-ben az Atlantai Filmfesztiválon már bemutatja *Amblin* című, huszonkét perces rövidfilmjét. Az 1973-as *Párbaj* című (még) televíziós produkció pedig (már) olyan sikert hozott, ami után biztos lehetett benne a fiatal – akkor huszonhat éves – rendező: mozit forgathat. Egy évvel később el is készült a *Sugarlandi hajtváadászat*. Spielberg szakmai útja az elmúlt harminc esztendőben ezután már szó szerint nyitott könyv. A *Cápa* (1975) kockái már az egész világot rémisztgették, míg az 1977-es *Harmadik típusú találkozásoknak* mind a könyv-, mind a filmváltozata méltán lett a science-fiction egyik alapműve.

Baxter – számomra szimpatikus – nem a hollywoodi sikerrecept után hajt. Nem azt próbálja kiereszokolni ebből a fantasztikusan gazdag történetből és annak megszólalóiból, „szereplőiből”, hogy bökjék ki, miként működik ez a világon belüli kis világ. Ez persze nem jelenti azt, hogy a száraz, „objektív” riporteri szerepben kívánt volna ücsörögni. Bátran tesz megjegyzéseket a rögzített tényekhez. Az állítások gyakorta kapnak személyes megerősítést, véleményezést. Nem idegen tőle egy-egy gesztus továbbgondo-

lása, de az sem, hogy egy adott művészi megfogalmazást visszavezessen a magánélet, a gyermek- vagy kamaszkor tudható momentumaira. Szakmailag, azt hiszem, ezek a leginkább erőt próbáló mozzanatok egy ekkora munka esetében. John Baxter lelkiismeretes monográfiáját forgatva mégsem lehet hiányérzetünk. Steven Spielberg pályája évtizedekig tarthat (s emelkedhet) még. Ez a könyv az eddigieket rögzítette, tekintette át. Pontosan, korrekt módon, és – nagyban köszönhetően Loósz Vera fordításának – választékos, élvezetes nyelvezettel.

DUKAY NAGY ÁDÁM

(Fordította Loósz Vera, *Bestline Kiadó*, 2004, Budapest, 548 oldal, 3690 Ft)

MARX JÓZSEF:

Sorstalanság – filmkönyv

Három alapos monográfia (Jancsó, Szabó, Fábri) és egy majdnem-tanönyv filmelméleti munka után ötödik filmes könyvében is kivételeset ad Marx József. S még a Vince Kiadótól megszokottakhoz képest is szép a könyv, dicséri a tervezőjét, Kálmán Tündét és a tördelőjét, Jeges Erzsit.

Kivételes ez a könyv már a műfaja miatt is. Mert szerényen film-

könyvnek nevezi ugyan magát, de jóval többet ad annál, amit az efféle kiadványok nyújtani szoktak. Természetesen kielégíti a *Sorstalanság* című film tényei, adatai, kulisszatitkai iránt érdeklődők kíváncsiságát (a filmkönyveknek ez a feladatuk), de nemcsak ennek felel meg: izgalmas, kerek pályaképet rajzol Koltai Lajosról. Az operatőrként vitathatatlan hazai és nemzetközi sikereket arató filmes életútjáról, családi háttéréről, tanulmányairól, szakmai pályafutásáról, alkotótársairól, örömeiről és nehézségeiről szinte minden megtudható Marx könyvének első nagy fejezetéből, a *Koltai Lajos története* címűből. Szinte minden, és még több is egy kicsivel. Ez a többlet teszi igazán kivételessé a kötetet. A laikus többség számára Koltai történetét olvasva egyre inkább érthetővé válik, mit is jelent a filmezés mint szakma és mint alkotófolyamat. Mi is a dolga valójában egy operatőrnek. Milyenek a lehetőségei, mitől lesz igazán jó valaki ebben a mesteriségben. Marx József a *Sorstalanság* és Koltai ürügyén a szó legjobb értelmében vett ismeretterjesztést műveli. A szó szoros értelmében bevezeti az olvasót a forgatások kulisszái mögé. Részletesen elmagyarázza a filmek képi világának létrejöttéhez vezető út stációit, s azt a tanulási, tapasztalási folyamatot, amely Koltait a siker felé vitte. Szerzőnk nem balmazkodik, nem pszichologizál zavaróan, de határozottan mutatja

meg, miféle karakter, milyen munkabírási, fegyelem és kompromisszumkészség szükségeltetik ahhoz, hogy valaki jó néhány – magyar és nem magyar – „nehéz” rendezővel és színésszel is képes legyen együtt-dolgozni.

Az operatőrök pályafutását még a mozirajongók sem követik éles figyelemmel, bizonyára sokak számára lenyűgöző hát látni azt a pályát, amelyet Koltai Lajos itthon és külföldön befutott, többek között Gothár Péter és Szabó István alkotótársaként, majd a nagy hollywoodi stúdiók alkalmazásában, olyan sztárokkal a kamerája előtt, mint Sean Connery és Jack Lemmon. Az első nagy fejezetet lezáró rész, Koltai kapcsolata a *Sorstalansággal* rendezői ambícióinak megismerése pedig még a szakmabeliek számára is izgalmas olvasmány lehet.

A kötet második nagy fejezete a szerző forgatási naplója. Marx József napról napra kísérté végig a forgatási munkálatokat, beszámolóit egyszerűen adnak izgalmas helyszíni tudósítást egy nagyszabású produkció születéséről, s szolgálják ezúttal – a naplóformát választva – megint csak az igényes ismeretterjesztést. Megtudhatjuk, hogyan születik meg a film a gyakorlatban. Hogyan épül a díszlet, hogyan választják ki a szereplőket, hogyan foglalkoznak velük. Mennyi-mennyi praktikus szempontnak és lírai emelkedettségnek kell összetalálkoznia a forgatási hely-

színeken! Különös szakma a filmcsinálás, az bizonyos. Az alábbi, Koltainak a forgatás közben elhangzott vallomásából vett részlet talán minden egyébnél többet mond: „A film sohasem állóháború. Inkább olyan, mint a kínai nagy menetelés. Állandóan mozgásban vagyunk, és az »ellenség«, amely az időjárás, a rosszul megkötött szerződések, az indiszponált színészek, a figyelmetlen stábtagok, a hiányzó kellékek és ezer más dolog alakjában üti fel a fejét,

egy percre sem kímél bennünket. Ezt megszoktam, ez az életförmám.”

A kötet utolsó fejezete Kertész Imre vallomása regényről és forgatókönyvről, a Koltáival való egymásra találásról, meg arról, hogy a mozi milyen komoly szerepet játszott mindig is az életében. Okos és mívés szavak. Szép befejezés.

SZARKA KLÁRA

(Vince Kiadó, Budapest, 2005, 240 oldal, 4995 Ft)